

Xəlil Rza – 90

**Xəlil Rza Ulutürk görkəmli Xalq şairi, mütəfəkkir
Şəxsiyyət, ədəbiyyatşünas-alim, tərcüməçi, publisist,
milli-azadlıq mücahidi və ictimai xadimdir.**

Vətənçilik və azərbaycançılıq şüuru Xəlil Rza poeziyasında ümumtürk mənəviyyatından, dilindən və dinindən güc alıb. Mövcud milli "mən" ümumtürk birliyində özünü dərk etdikcə onun türkçülük, dinçilik baxışları da dərinləşib. Xəlil Rza azərbaycançı, türkçü, xalqçı, vətənçi, istiqlalçı şair kimi yetişib.

özüdür. Milli dilə verilən qiymət yalnız milli düşüncənin səciyyəsinə əks etdirməyib, bu dil həm də məfkurə, millət aydınlığı, əzəli və əbədi bir varlıqdır. Milli məfkurənin tərkib hissəsi kimi Vətənin vəhdəti, xalqçılığın ərazi-mənəvi bütövlüyü Xəlil Rza yaradıcılığında önəmli problem olub. 1980-ci illərin əsərlərində

vazi inikas etdirilib.

Cənubi Azərbaycan mövzusu Ulutürk yaradıcılığında aparıcı mövzulardan biri olub. Jənub şeirləri milli ideallarla, Vətən taleyi ilə aşılanmış siqletli poetik nümunələrdir. Həmin əsərlərin qanı, vicdanı, oyadıq ruhu çox güclüdür.

Xəlil Rzanın milli ideali – Azərbaycanın müstəqil dövlət müəyyənliliyi və turançılıq ideyası birbaşa, açıq-aşkar ifadəsini 1980–1990-cı illərin poeziyasında göstərib.

Milli idealın Xəlil Rza ucalığı

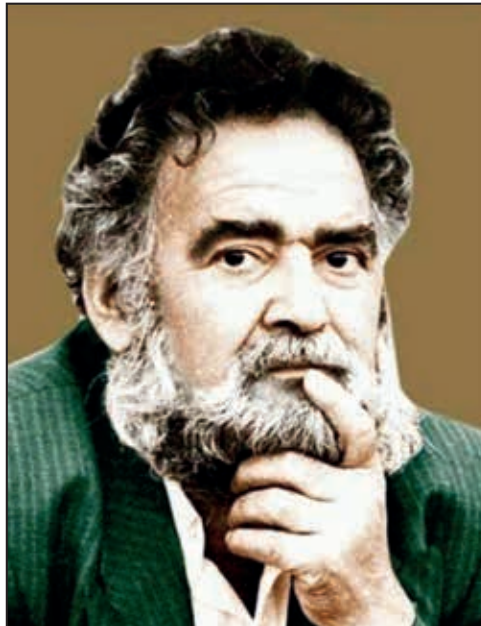
Ulutürk yaradıcılığında milli məfkurə 1960-cı illərin poetik nümunələrində əksini tapıb. Həmin şeirlərin leytmotivində, əsasən, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, onun imperiya istismarından xilas, dövlət müstəqilliyinin təmin olunması kimi ideyalar dayanıb. Milli idealın, xalq taleyinin mərkəzində isə mövcud milli "mən" – Xəlil Rza ömrü dayanıb.

Sənətkarın məslək və əqidə yaşantılarının doğuşu 1960-cı illərin şeirlərinə aiddir. Şairə görə, məsləkə, məfkurəyə yetməklə Vətənin doğuşu, milli özünüdərkə başlayıb. Şairin məfkurəsində gözəlliyi dərk etmək idraka doğru gedilən yoldur. Gözəllik idealını dəyərləndirmək yalnız sevinc emosiyasına görə deyil, həm də müqəddəs Vətən, millət kəderinə yiyələnmək, Vətən ruhunda tərbiyə olunmaqdır.

Xəlil Rzanın azadlıq fikirləri yalnız çağdaşlıq, müasirlikdən müəyyənlilik tapmayıb, qədim, mifik, tarixi, əfsanəvi hadisələrdən başlanğıc götürüb.

1960-1970-ci illərin şeirlərində milli məfkurə ilə bağlı düşüncələr, ideyalar sızmalar şəklində özünü göstərilsə, 1980-ci illərin əvvəllərində etirafa, elana çevrilib. Şair "mən"i milli məramından söz açıb, onun miqyası fərd, məmləkət və millətə qədər genişləndirilib.

Ulutürkün dünyabaxışında dil əlaqda, ruhda, mənəviyyatda

Xəlil Rza bir ideoloq, azadlıq mücahidi, istiqlal məfkurəsinin əzabkeşi, xalqçı kimi görünüb. 1960–1970-ci illərin əsərlərində milli şüur və məfkurənin təzahürü sətiraltı fikir qatlarında təcəssüm olunmuşdursa, 1980 – 1990-cı illərin yaradıcılığında bu, aşkar ideya keyfiyyətinə çevrilib. Həmin ideya-məfkurənin canlı təcəssümü, əsasən, imperiyanın kəskin işfəsi, Azərbaycan xalqının dövlət müstəqilliyi, suverenliyi, yəni istiqlalçılıq ideologiyası ilə bağlı olub.

Şairin milli-estetik ideali Azərbaycanın taleyi ilə möhkəm bağlıdır. Vətənin, xalqın idealları ilə bağlı problemlərin poetik ifadəsi tarixlə, cəmiyyətin mürəkkəb, təzadlı həyatı ilə mü-

Mübariz şair 26 yanvar 1990-cı il tarixdən 9 oktyabr 1990-cı ilədək, 8 ay 13 gün Lefortovo zindanının izolyatorunda saxlanılıb, 2000 səhifədən artıq cildlər yaradıb ki, bunun 196 şeirini azadlığa buraxıldıqdan sonra çap etdirib. Həmin şeirləri "Qıfılı o üzədən olan qapılar" adı altında ümumiləşdirib.

Xəlil Rza filologiya elmləri doktoru, ədəbiyyatşünas-alim kimi milli ədəbiyyatın ciddi problemlərinə həm ədəbi-nəzəri, həm də poetik səviyyədə münasibət bildirib. Alimin klassik və müasir poetik irs, habelə, Türk, Qafqaz, Pribaltika, Slavyan, Avropa ölkələri ədəbiyyatının örnəkləri ilə bağlı ciddi fikir mövqeyi olub. Ədəbiyyatşünas-alim geniş mənada ədəbiyyatımızın ənənə, novatorluq, realizm, müasirlik, milli xarakter və bədii forma məsələlərindən danışıb.

Xəlil Rza Azərbaycanın, bütün türk dünyasının qüdrətli sənətkarı, ulu türküdür. Türkçülük, azərbaycançılıq, vətənçilik, xalqçılıq, istiqlalçılıq məfkurəsi onun çoxcəhətli fəaliyyətinin əsasıdır. Buna görə də istiqlalçılığın, turançılığın timsalı olan X.R.Ulutürkü müdrik və nurani Dədə Qorqud misalında dərk edirik.

Əlizadə ƏSGƏRLİ,
AMEA Nizami Gəncəvi
adına Ədəbiyyat İnstitutu
baş direktorunun müşaviri,
professor